

OTİZM ALANINDA GELİŞTİRİLMİŞ ÖLÇEKLERİN SİSTEMİK DERLEMESİ: 2005-2025 YILLARI ARASI

Abdulsamet KEZER¹, Mehmet GÜLLÜ^{2*}

ÖZET

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), genellikle erken çocukluk döneminde ortaya çıkan ve ömür boyu devam bireyin sosyal iletişim becerilerini, davranışlarını ve ilgi alanlarını etkileyen nörolojik gelişimsel bir durumdur. Kesin nedeni bilinmemekle birlikte, genetik ve çevresel faktörlerin rol oynadığı düşünülen otizmin tedavisi yoktur. Ancak erken müdahale, özel eğitim, davranış terapileri ve destekleyici tedavilerle bireyin yaşam kalitesi artırılabilir. OSB yalnızca bireyin değil, ailesinin, eğitim ortamının ve sosyal çevresinin de kapsamlı bir destek sürecine dâhil olmasını gerektiren çok yönlü bir farklılıktır. Bu nedenle otizmlili bireylerin gelişimsel ve davranışsal özelliklerinin objektif araçlarla değerlendirilmesi hem tanılama hem de eğitim planlama süreçleri açısından son derece önemlidir. Dolayısıyla, bu çalışmanın amacı 2005 ile 2025 yılları arasında Türkiye’de geliştirilen veya Türkçe ‘ye uyarlanan otizm spektrum bozukluğuna yönelik ölçme araçlarını analiz etmektir. Sistemik derleme yöntemiyle yürütülen araştırma kapsamında, 25 farklı ölçek; yazar sayısı, yayın yılı, yayın türü, hedef grup, madde sayısı, alt boyut yapısı ve ölçekleme türü açısından değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle tematik olarak sınıflandırılmış ve ölçekler arası içeriksel benzerlikler ortaya konulmuştur. Bulgular, incelenen ölçeklerin çoklu yazarla, makale tarzında, çocuklara yönelik olarak 21-30 maddelik 4’lü dereceleme türünde geliştirildiği görüşmüştür. Ölçeklerin çoğunluğunun otizmlili bireylerin sosyal etkileşim, iletişim becerileri ve tekrarlayıcı davranışların ölçmektedir. Ayrıca, yetişkin bireyler, öğretmenler ve toplumsal meslek gruplarına yönelik geçerli ve güvenilir ölçme araçlarının sayıca az olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak bu çalışma hem alan yazına katkı sunmakta hem de uygulayıcılar için ölçek seçiminde yol gösterici bir nitelik taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Otizm Spektrum Bozukluğu, Ölçek Analizi, Sistemik Derleme, Ölçme Aracı

SYSTEMATIC REVIEW OF SCALES DEVELOPED IN THE FIELD OF AUTISM: BETWEEN 2005 AND 2025

ABSTRACT

Autism Spectrum Disorder (ASD) is a neurodevelopmental condition that typically emerges in early childhood and lasts a lifetime, affecting an individual's social communication skills, behaviors, and interests. Although its exact cause is unknown, autism is thought to be influenced by genetic and environmental factors, and there is no cure. However, early intervention, special education, behavioral therapies, and supportive treatments can improve an individual's quality of life. ASD is a multidimensional difference that requires not only the individual but also their family, educational environment, and social surroundings to be involved in a comprehensive support process. Therefore, objectively assessing the developmental and behavioral characteristics of individuals with autism using reliable tools is crucial for both diagnosis and educational planning. Thus, the aim of this study is to analyze the assessment tools developed in Turkey or adapted into Turkish for autism spectrum disorder between 2005 and 2025. Conducted with the systematic compilation method, 25 different scales were evaluated in terms of the number of authors, year of publication, type of publication, target group, number of items, sub-dimension structure and scaling type. The obtained data were classified thematically with the content analysis method and the content similarities between the scales were revealed. The findings showed that the examined scales were developed with multiple authors, in the form of articles, and in the 4-point rating type with 21-30 items for children. The majority of the scales measure the social interaction, communication skills and repetitive behaviors of individuals with autism.

¹ İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi/Malatya

² İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü / Malatya

*Yazışmadan sorumlu yazar: mehmet.gullu@inonu.edu.tr

In addition, it was determined that the number of valid and reliable measurement tools for adults, teachers and social professional groups is small. As a conclusion, this study both contributes to the literature and provides guidance for practitioners in scale selection.

Keywords: Autism Spectrum Disorder, Scale Analysis, Systematic Review, Assessment Tool

GİRİŞ

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), sosyal etkileşim ve iletişim becerilerinde belirgin sınırlılıklar ile sınırlı, tekrarlayıcı davranış örüntüleriyle kendini gösteren nörogelişimsel bir bozukluktur (American Psychiatric Association, 2013). OSB, çocukluk döneminin ilk üç yılı içinde belirtilerini göstermeye başlamakta ve bireyin yaşam boyu süren bilişsel, davranışsal ve sosyal gelişimini doğrudan etkilemektedir. Otizm, spektrum niteliği taşıması bakımından oldukça geniş bir yelpazede değerlendirilmektedir; bu nedenle bireyden bireye semptomların yoğunluğu, türü ve işlevsellik düzeyi değişkenlik göstermektedir. Bu yönüyle OSB, sabit bir tanıdan ziyade değişken klinik görünümleri içeren bir tanı kategorisidir (Lord vd., 2018).

Otizmin temel belirtileri, karşılıklı sosyal etkileşim kurmada güçlük, jest ve mimiklerin sınırlı kullanımı, göz teması kurmaktan kaçınma, başkalarıyla empatik ilişki kurmada yetersizlik, ortak dikkat davranışlarının olmayışı ve takıntılı ilgi alanları olarak sıralanabilir. Ek olarak, bireylerde el çırpma, dönme, sallanma gibi tekrarlayıcı hareketler, rutinlere katı bağlılık, duyuusal hassasiyetler (örneğin ses, ışık veya dokunmaya aşırı tepki) ve alışılmadık yeme-içme davranışları da sıkça görülmektedir (Centers for Disease Control and Prevention, 2023). Otizmlili bireyler arasında bazıları hiç konuşamazken, bazıları gelişmiş sözcük dağarcığına sahip olabilir ancak iletişimi işlevsel biçimde sürdüremez (Volkmar ve Wiesner, 2009). Bu durum, otizmin bireysel farklılıkları temel alan bir yaklaşımla gerekli eğitim, destek ve yardım gerektirdiğini göstermektedir. OSB bireylerde sadece gelişimsel değil, davranışsal ve sosyal düzeyde de önemli zorluklar görülmektedir.

Literatürde yaygın olarak bildirilen davranışsal problemler arasında öfke nöbetleri, kendine zarar verme (örneğin başını vurma, kendini ısırma), nesnelere zarar verme, kaçma eğilimi, hiperaktivite, dikkat eksikliği, aşırı bağlanma veya reddetme davranışları yer almaktadır (Matson ve Rivet, 2008). Bu davranış problemleri çoğu zaman bireyin ifade becerilerinin sınırlı olması, çevresel stres kaynakları, duyuşal aşırı yüklenme ve günlük yaşamda karşılaştığı engellerden kaynaklanmaktadır. Bu davranışların sistematik biçimde gözlemlenmesi ve uygun ölçeklerle değerlendirilmesi, müdahale programlarının başarısı açısından kritik öneme sahiptir (Odom vd., 2010).

Otizm spektrum bozukluğu yalnızca bireyin değil, ailesinin, eğitim ortamının ve sosyal çevresinin de kapsamlı bir destek sürecine dâhil olmasını gerektiren çok yönlü bir farklılıktır (Yücesoy-Özkan ve Güler, 2019). Otizmlı bireylerin akademik hayata katılımı, sosyal uyumu ve duyuşal gelişimi ancak çok boyutlu değerlendirme ve bireyselleştirilmiş destek planlarıyla sağlanabilmektedir. Bu noktada, otizmlı bireylerin gelişimsel ve davranışsal özelliklerinin objektif araçlarla değerlendirilmesi hem tanılama hem de eğitim planlama süreçlerinde vazgeçilmezdir (Şahin ve Gürbüz, 2020).

Son yıllarda Türkiye'de otizm farkındalığının artması ve özel gereksinimli bireylerin eğitimine verilen önemin yükselmesiyle birlikte, bu alanda geliştirilen ya da uyarlanan ölçme araçlarının sayısı da artış göstermiştir (Tuncay et al., 2021). Bu araçlar, otizm belirtilerinin tespiti, davranış örüntülerinin sınıflandırılması, ebeveyn farkındalığı ve öğretmen yeterliliği gibi çok çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır. Ancak bu ölçeklerin bazıları yalnızca belirli yaş gruplarına hitap ederken, bazıları gözlem temelli, bazıları ise öz bildirim biçiminde uygulanmaktadır. Bu çeşitlilik, hangi bağlamda hangi ölçme aracının kullanılacağına ilişkin kararlarda belirsizlik yaratabilmektedir (Şahin ve Gürbüz, 2020). Bu bağlamda, otizm spektrum bozukluğuna (OSB) yönelik geliştirilen ölçme araçlarının sistematik olarak analiz edilmesi, hem akademik çalışmalara metodolojik katkı sağlamakta hem de uygulayıcıların (psikologlar,

özel eğitim uzmanları, öğretmenler ve aileler) uygun araçları seçmesine rehberlik etmektedir. Bu çalışmanın amacı 2005–2025 yılları arasında Türkiye’de geliştirilen ya da Türkçeye uyarlanan otizmle ilişkili 25 ölçek aracını; yazar sayısı, yayın yılı, yayın türü, hedef grupları, ölçüm türleri ve alt boyut yapıları açısından sistematik biçimde incelemektir.

YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden sistematik derleme tekniğiyle hazırlanan bu çalışma, “otizm”, “ölçek geliştirme”, “ölçek uyarlama” ve “geçerlik–güvenirlik” anahtar kelimeleri kullanılarak 2005–2025 yılları arasında yayımlanmış ve yazarları Türkiye’de çalışan akademisyenlere ait kaynaklara odaklanmaktadır. Google Akademik, YÖK Tez Merkezi, TR Dizin ve diğer açık erişimli akademik platformlar aracılığıyla yürütülen taramada toplam 44 yayın incelenmiş, içerik açısından uygun 25 ölçek analiz kapsamına alınmıştır. Çalışmanın PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) akış şeması Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1. Çalışmanın PRISMA Akış Şeması

1. Kayıtlar	Veri tabanlarından ulaşılan yayınlar (n=44)
2. Eleme	Başlık ve özet kontrolüyle elenen yayınlar (n=10)
3. Uygunluk	İçeriği yetersiz veya kapsam dışı olan yayınlar (n=9)
4. Dahil edilenler	İçerik analizine dahil edilen ölçekler (n=25)

Çalışmaya dahil edilen ölçekler yalnızca otizm spektrum bozukluğu tanısı, tarama, davranışsal değerlendirme, farkındalık ve ebeveyn-yetişkin bakış açısı gibi temalara odaklanan geçerli-güvenilir ölçek araçlarıdır. Ölçekler; yayın yazar sayısı, yayın yılı, yayın türü, ölçek adı, hedef grup, madde sayısı, alt boyutlar ve ölçekleme türü başlıkları altında içeriksel olarak analiz edilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde araştırma sonucunda verilerin analiz edilmesi sonucunda elde edilen tablolar sunulmuştur.

Tablo 1. Ölçeklerin Yazar Sayısına Göre Dağılımı

Yazar sayısı	Ölçek Sayısı	%
1 yazarlı	6	24
2 yazarlı	5	20
3 yazarlı	4	16
4 veya daha fazla yazarlı	10	40

Tablo 1 incelendiğinde geliştirilen ölçeklerin %40'ının dört veya daha fazla yazarlı, %24'ünün tek yazarlı, %20'inin 2 yazarlı ve %16'sının 3 yazarlı olduğu tespit edilmiştir. Buna göre ölçek geliştirme çalışmalarının çoğunluğunun dört veya daha fazla yazarlı olduğu görülmüştür.

Tablo 2. Ölçeklerin Yayınlanma Yıllarına Göre Dağılımı

Yayınlanma Yılı	Ölçek Sayısı	%
2005	1	4
2007	1	4
2012	1	4
2013	1	4
2014	1	4
2016	1	4
2017	3	12
2019	6	24
2021	4	16
2022	1	4
2023	2	8
2025	2	8

Tablo 2'de geliştirilen ölçekler yıllarına göre incelendiğinde %24'ünün 2019 yılında yayınlandığı, %16'sının 2021 yılında yayınlandığı, %12'sinin 2017, %8'sinin 2023 ve 2025

yılında yayınlandığı ve %4 ile yayınların 2005, 2007, 2012, 2013, 2024, 2016 ve 2022 yılında yayınlandığı görülmektedir. Makalelerin çoğunluğunun 2019 yılında yapıldığı görülmektedir.

Tablo 3. Ölçeklerin Yayın Türüne Göre Dağılımı

Yayın Türü	Ölçek Sayısı	%
Bildiri	1	4
Yüksek Lisans Tezi	4	16
Doktora Tezi	1	4
Makale	19	76

Tablo 3 incelendiğinde geliştirilen ölçeklerin %76'sının makale, %16'sının yüksek lisans tezi ve %4'ünün bildiri ve %4'ünün doktora tezi olduğu tespit edilmiştir. Buna göre ölçek geliştirme çalışmalarının büyük çoğunluğunun makale tarzında olduğu görülmüştür.

Tablo 4. Ölçeklerin Uygulandığı Hedef Gruplara Göre Dağılımı

Hedef Grup	Ölçek Sayısı	%
Çocuklar	12	48
Ergenler	1	4
Ebeveynler	3	12
Yetişkinler	9	36

Tablo 4'te geliştirilen ölçeklerin uygulandığı hedef kitlenin %48'inin çocuklar, %36'sının yetişkinler, %12'sinin ebeveynler ve %4'ünün ergenler olduğu tespit edilmiştir. Buna göre en fazla ölçeklerin uygulandığı hedef kitlenin çocuklar olduğu belirlenmiştir.

Tablo 5. Ölçeklerin Toplam Madde Sayısına Göre Dağılımı

Toplam madde sayısı	Ölçek Sayısı	%
15-20 madde arası	6	24
21-30 madde arası	8	32
31-40 madde arası	1	4
41-50 madde arası	5	20
51-88 madde arası	5	20

Tablo 5'te geliştirilen ölçeklerin toplam madde sayılarının %32'sinin 21- 30 madde arasında değiştiği, %24'ün 15-20 madde arasında olduğu, %20'nin 41-50 madde arasında

olduğu, %20'nin 51-88 madde arasında olduğu ve %4'ün 31-40 madde arasında olduğu görölmüştür. Bu durumda ölçeklerin büyük bir çoğunluğunun 21-30 madde arasında toplam soru sayısına sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 6. Ölçeklerde Kullanılan Ölçekleme Türlerinin Dağılımı

Ölçekleme Türü	Ölçek Sayısı	%
2'li (Var/Yok veya Evet/Hayır)	5	20
3'lü Likert veya derecelendirme	2	8
4'lü Likert veya derecelendirme	9	36
5'li Likert veya derecelendirme	7	28
6'li Likert veya derecelendirme	2	8

Tablo 6'da geliştirilen ölçeklerde kullanılan ölçekleme türlerinin %36'sının 4'lü likert türünde, %28'sinin 5'li ölçekleme, %20'sinin 2'li ölçekleme, %8'inin 3'li ölçekleme ve 6'li ölçekleme görölmektedir. İncelenen ölçeklerin büyük bir bölümünün 4'lü likert ölçekleme türünde olduğu görölmektedir.

Tablo 7. Otizm Alanında Geliştirilmiş Ölçekler Sistematik Analizi

Sıra	Yazarlar	Yayın yılı	Yayın Türü	Ölçeğin adı	Kime yönelik	Kaç soru	Alt boyutları	Ölçekleme türü
1	Yıkgeç, A.	2005	Yüksek Lisans Tezi	Değiştirilmiş Erken Çocukluk Dönemi Otizm Tarama Ölçeği	Çocuklar (18-36 ay arası)	23 madde	Sosyal etkileşim, İletişim, Oyun Davranışları	2'li (Evet/Hayır)
2	Yılmaz-Irmak, T., Tekinsav-Sütçü, S., Aydın, A., & Sorias, O.	2007	Makale	Otizm Davranış Kontrol Listesi (ABC) Türkçe Uyarlaması	Çocuklar (3-20 yaş arası)	57 madde	Duygusal, İlişki Kurma, Beden ve Nesne Kullanımı, Dil Becerileri, Sosyal ve Özbakım Becerileri	2'li (Var/Yok)
3	Diken, İ., Diken, Ö., Gilliam, J., Ardıç, A., & Sweeney, D.	2012	Makale	Gilliam Otizm Derecelendirme Ölçeği	Çocuklar (3-23 yaş arası)	42 madde	Stereotipik Davranışlar, İletişim, Sosyal Etkileşim	4'lü dereceleme
4	Özdemir, O., Diken, İ. H., Diken, Ö. & Şekercioğlu, G.	2013	Makale	Modifiye Edilmiş Otizm Davranış Kontrol Listesi	Çocuklar (3-20 yaş arası)	57 madde	Duygusal, İlişki Kurma, Beden ve Nesne Kullanımı, Dil Becerileri, Sosyal ve Özbakım Becerileri	2'li (Var/Yok)

5	Özdemir, O.	2014	Doktora Tezi	Otizm davranış kontrol listesi	Çocuklar	49 madde	Sosyal iletişim, Sınırlı-yenileyen davranış	4'lü dereceleme
6	İncekaş-Gassaloğlu, S., Baykara, B., Avcil, S. & Demiral, Y.	2016	Makale	Çocukluk Otizmi Derecelendirme Ölçeği	Çocuklar (4-18 yaş arası)	15 madde	Tek boyut	4'lü dereceleme
7	Özgür, B. G., Aksu, H., & Eser, E.	2017	Makale	Otizimde Yaşam Kalitesi Anketi- Anne-Baba Sürümü	Ebeveynler	28 madde (A) + 20 madde (B)	Genel Yaşam Memnuniyeti, Ekonomik Durum, Sosyal Destek, Sağlık Durumu, Günlük Yaşam ve Bağımsızlık	5'li Likert
8	Aydın, O., Çökmüş, F.P., Aydemir, Ö., Herdem, A. vd.	2017	Makale	DSM-5 Klinisyen Tarafından Puanlanan Otizm Spektrum ve Toplumsal İletişim Bozukluğu Şiddeti Ölçeği	Yetişkinler	28 madde	Toplumsal İletişim Bozukluğu, Sınırlı İlgi ve Yineleyici Davranışlar	4'lü dereceleme
9	Kose, S., Özbaran, B., Yazgan, Y., Baytunca, M.B., Bildik, T. vd.	2017	Makale	6-18 Yaş Aralığındaki Çocuklarda Otizm Spektrum Tarama Ölçeği	Çocuklar (6-18 yaş arası)	27 madde	Sosyal etkileşim, iletişim problemleri, kısıtlı ve tekrarlayıcı davranışlar, motor beceriler	3'lü dereceleme

10	Ökcün Akçamuş, M. Ç., Bakkaloğlu, H., Demir, Ş., & Bahap Kudret, Z. (2019)	2019	Makale	Otizm Spektrum Bozukluğunda Tekrarlayıcı Davranışlar Ölçeği (Revize edilmiş)	Çocuklar (3-23 yaş arası)	43 madde	Stereotipik Davranışlar, Kendine Zarar Verici Davranışlar, Kompulsif Davranışlar, Törenselleşmiş Davranışlar, Aynılık-Tekdüzelik Davranışları, Sınırlı İlgi Alanı	4'lü dereceleme
11	Çetinoğlu, E.	2019	Yüksek Lisans Tezi	Otizm Spektrum Anketi-Ergen Versiyonu	Ergenler (11-18 yaş arası)	41 madde	Sosyal Beceriler, İletişim, Tekrarlayıcı Davranışlar, Duyusal Hassasiyet	4'lü dereceleme
12	Ökcün Akçamuş, M. Ç., Acarlar, F., Alak, G., & Keçeli Kaysılı, B.	2019	Makale	Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar için erken sosyal iletişim ve etkileşim ölçeği (ESİE)	Çocuklar	24 madde	Jestler, ortak dikkat, davranış düzenleme, yapılandırılmış taklit, kendiliğinden taklit, nesneyle oyun	6'lı dereceleme
13	Batum, S.	2019	Yüksek Lisans Tezi	Otizm spektrum bozukluğuna (OSB) yönelik toplumsal tutumlar ölçeği	Yetişkinler (Üniversite öğrencileri)	52 madde	Kişisel Mesafe, Bilgi, Toplumsal Yaşam	3'lü dereceleme
14	Özdemir, O., & Diken, I. H.	2019	Makale	Otizm Davranış Kontrol Listesi (Autism Behaviour Checklist - ABC)	Çocuklar	57 madde	Duygusal, İlişki Kurma, Beden ve Nesne Kullanımı, Dil	2'li (Var/Yok)

					(3-15 yaş arası)		Becerileri, Sosyal ve Özbakım Becerileri	
15	Gürbüz-Özgür, B., Aksu, H. & Eser, E.	2019	Makale	Sağlık Çalışanları Arasında Çocukluk Çağı Otizmi Hakkında Bilgi Ölçeği (KCAHW)	Çocuklar	19 madde	Sosyal etkileşim, iletişim, davranışsal örüntü, bozukluğun özellikleri	2'li (Evet/Hayır)
16	Ahmetoğlu, E., Burak, Y. & Acar, İ. H.	2019	Makale	Otizmli Kaynaştırma/Bütünleştirme Öğrencisine Yönelik His, Tutum ve Görüşler Ölçeği	Yetişkin (öğretmen)	25 madde	Öngörü, Duygusal Tutum, Öznel Yargı, Öz Yeterlik	6'lı Likert
17	Vural, B.	2021	Yüksek Lisans Tezi	Çocuğu Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Ebeveynlerde Ebeveyn Yeterlilik Ölçeği	Ebeveynler	20 madde	Mevcut Duruma Uyum Sağlama, Bakımda Mükemmellik	5'li Likert
18	Karavuş, M., Hıdıroğlu, S., Sarısaltık, A., Ilgın, C. vd.	2021	Makale	Hastanelerde Çalışan Güvenlik Görevlileri İçin Otizm Farkındalık Ölçeği (AASSO)	Yetişkinler	20 madde	Karşılaşma, İletişim, Çevreyle Etkileşim	4'lü Likert
19	Neng, B.	2021	Yüksek Lisans Tezi	Okul Öncesi Çocukların Annelerinin Otizm Farkındalığı Ölçeği (AOFÖ)	Ebeveynler (Anne)	23 madde	Davranış Kalıpları, İletişim ve Etkileşim	4'lü Likert

20	Batum, S., & Aydın, A.	2021	Makale	Otizm Spektrum Bozukluğuna Yönelik Toplumsal Tutumlar Ölçeği	Yetişkinler	26 madde	Kişisel mesafe, bilgi, toplumsal yaşam	4'lü Likert
21	Eyuboglu, M., Eyuboglu, D., Ece, K. N., Yaylaci, F., Karadag, E., & Arslantas, D.	2022	Makale	Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklar İçin Ebeveyn Dereceli Duyusal Reaktivite Ölçeği	Çocuklar	15madde	Tek boyut	5'li dereceleme
22	Yazıcı, M. S., & Karsantik, İ.	2023	Makale	Otizm Farkındalık Ölçeği	Yetişkinler	32 madde	Sınırlı İlgi ve Yineleyici Davranışlar, Sosyal Etkileşim ve İletişim, Otizmin Sebepleri, Arkadaş İlişkileri, Müdahale Süreci, Fiziksel Özellikler, Erken Uyarı İşaretleri	5'li Likert
23	Karaca, M. A. & Aydın, M.	2023	Makale	Otizmli Bireylerin Kaynaştırma/Bütünleştirme Eğitimine Katılımına İlişkin Öğretmen Adayları Tutum Ölçeği.	Yetişkinler (Öğretmen)	16 madde	Duyarlık, eğitim ve öğretim, mesleki öz yeterlik	5'li Likert

24	Seçer, İ., Çimen, F., & Ulaş, S.	2025	Bildiri	Kapsamlı Otizm Özellikleri Envanteri Kısa Formu	Yetişkinler	23 madde	Bilişsel Katılık, Duyusal Duyarlılık, İletişim, Sosyal Etkileşim, Sosyal Kamuflaj, Tekrarlayıcı Davranış	5'li dereceleme
25	Vardarcı Kacar, G. & Yıldırım Doğru, S. S.	2025	Makale	Otizm çalışma becerileri ölçeği (OÇBÖ)	Yetişkinler	88 madde	Çalışma alışkanlıkları, Çalışma tarzı, Çalışma ve öğrenmede bağımsızlık düzeyi, Rutin Günlük Aktiviteler, Kişilerarası ilişkiler, Duyusal çalışma ortamı	5'li Likert

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma kapsamında, 2005–2025 yılları arasında Türkiye’de geliştirilen ya da Türkçe’ye uyarlanan otizmle ilgili toplam 25 ölçme aracı, sistematik biçimde analiz edilmiştir. Bulgular; ölçeklerin hedef grupları, madde sayıları, alt boyut yapıları, ölçekleme türleri ve ilişkili diğer araçlarla olan bağlantıları dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Analiz edilen ölçeklerin büyük çoğunluğunun çocuklara yönelik olduğu ve sosyal etkileşim, iletişim güçlükleri, tekrarlayıcı davranışlar gibi otizmin temel boyutlarını ölçmeye odaklandığı görülmüştür. Ayrıca ebeveyn görüşlerini esas alan ölçeklerin son yıllarda artış gösterdiği ve bu ölçeklerin ebeveyn yeterliliği, yaşam kalitesi ve farkındalık gibi temalara odaklandığı tespit edilmiştir.

Çalışmaların büyük çoğunluğunun dört ve daha fazla yazar tarafından ortaklaşa geliştirilen makale tarzı çalışmalar olduğu görülmüştür. Ölçek çalışmalarının yıllara dağılımlarına bakıldığında 2005 yılından itibaren her yıl birkaç otizmle ilgili ölçek geliştirilirken 2019 yılında 6 adet ölçek geliştirildiği görülmektedir. Ölçeklerin çoğunluğunun 21 ile 30 arasında değişen soru sayıları ile oluşturulduğu görülmüştür.

Çalışma kapsamında en sık karşılaşılan ölçekleme türünün 4’lü ölçeklendirme olduğu görülürken özellikle 2’li “Var/Yok” veya “Evet/Hayır” seçenekli gözlem formlarının erken çocukluk dönemine yönelik tarama araçlarında tercih edildiği gözlemlenmiştir. Ayrıca DSM, Gilliam ve Otizm Davranış Kontrol Listesi gibi referans ölçeklerle güçlü ilişkiler kuran araçların yaygın şekilde kullanıldığı belirlenmiştir.

Ölçeklerin hedef kitlesi incelendiğinde, özellikle çocuklar olduğu ve bunun yanında ebeveynler, yetişkinler gibi gruplara özgü ölçeklerin geliştirilmiştir. Ancak öğretmen, hemşire, doktor vs. gibi otizmlerde etkileşimde olan meslek gruplarına yönelik ölçeklerin çok sınırlı olduğu görülmektedir. Bunun yanında spor alanına özgü özel bir ölçeğin olmaması dikkat çekicidir. Bu da literatürde önemli bir boşluğa işaret etmektedir.

Egzersiz veya spor aktivitelerin Otizmlili bireylerin davranış alanlarının gelişimlerinde olumlu etkileri olduğu bir gerçektir. Ancak egzersizin veya sporun otizmlili bireylerin davranışlarına etkileri konusunda herhangi bir ölçek geliştirilmediği görülmektedir. Birçok

otizmli spor yarışmalarına sporcu olarak katılmaktadır. Spora katılım nedenleri konusunda da herhangi bir ölçek geliştirilmediği görülmüştür.

Sonuç olarak ülkemizde otizm ile ilgili ölçek geliştirme çalışmaları yapılmış ve halen yapılmaktadır. Ancak otizmleri daha iyi anlamak ve onların gelişim alanlarına olumlu değişimler yapılması konusunda daha fazla ölçek geliştirilmelidir. Bu bağlamda elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

1. Meslek gruplarına (antrenör, hemşire, doktor, öğretmen vs.) yönelik otizm farkındalık ölçekleri geliştirilmelidir.
2. Sporun veya egzersizin otizmli çocuklara etkileri konusunda ölçekler geliştirilmelidir.
3. Davranışsal izlem süreçleri için gözlem temelli formlar yaygınlaştırılmalıdır.
4. Gelecekteki çalışmalar, kültürler arası geçerlik ve uzunlamasına izleme odaklanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Ahmetoğlu, E., Burak, Y., ve Acar, İ. H. (2019). Otizmli Kaynaştırma/Bütünleştirme Öğrencisine Yönelik His, Tutum ve Görüşler Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(Ek Sayı), 231-249.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (5th Edition)*. Washington DC: Printed Matter LLC.
- Aydın, O., Çökmüş, F.P., Aydemir, Ö., Herdem, A., Balıkçı, K., Sücüllüoğlu-Dikici, D., Öztekin, S., Akdeniz, F., Sarıkavak, Aşçıbaşı, K., Çöldür, E.Ö., Alçı, D., Aşık, E.A., Yüzeren, S., ve Köroğlu, E. (2017). DSM-5 Klinisyen Tarafından Puanlanan Otizm Spektrum ve Toplumsal İletişim Bozukluğu Şiddeti Ölçeği Türkçe Formunun Geçerliliği ve Güvenilirliği. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 18 (Ek sayı.2) :92-98.
- Batum, S. (2019). Otizm Spektrum Bozukluğuna (OSB) Yönelik Toplumsal Tutumlar Ölçeği'nin Türkçe Uyarlaması ve Öğretmenlerin OSB'ye Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Batum, S., ve Aydın, A. (2021). Otizm Spektrum Bozukluğuna Yönelik Toplumsal Tutumlar Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlanması. *Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5 (2), 1-24.

- Centers for Disease Control and Prevention. (2023). Autism Spectrum Disorder (ASD). <https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/index.html>
- Çetinoğlu, A. (2019). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Ergenlerde Sosyal Beceriler ve Duyusal Hassasiyet İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- Diken, İ., Diken, Ö., Gilliam, J., Ardic, A., ve Sweeney, D. (2012). Validity and Reliability of Turkish Version of Gilliam Autism Rating Scale-2: Results of Preliminary Study. *International Journal of Special Education*, 27, 207-215.
- Eyuboglu, M., Eyuboglu, D., Ece, K. N., Yaylaci, F., Karadag, E., ve Arslantas, D. (2022). Development and Validation of the Parent-Rated Sensory Reactivity Scale for Children with Autism Spectrum Disorder. *International Journal of Developmental Science*, 16(1-2), 19-26.
- Gürbüz Özgür, B., Aksu, H., ve Eser, E. (2019). Validity and reliability of the Turkish Version of the Knowledge about Childhood Autism among Health Workers Questionnaire. *Psychiatry and Clinical Psychopharmacology*, 29(4), 765-773.
- İncekaş-Gassaloğlu, S., Baykara, B., Avcil, S., ve Demiral, Y. (2016). Çocukluk Otizmi Derecelendirme Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 27(4), 266-274.
- Karaca, M. A., ve Aydın, M. (2023). Otizmlili Bireylerin Kaynaştırma/Bütünleştirme Eğitimine Katılımına İlişkin Öğretmen Adayları Tutum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(2), 1536-1553.
- Karavus, M., Hidiroglu, S., Sarisaltik, A., Ilgin, C., Yuksel, G. H., Seker, A. O., Kumru, P., Save, D., ve Luleci, N. E. (2021). Autism Awareness Scale for Security Officers Working in Hospitals: A Study of Validity and Reliability. *Clinical and Experimental Health Sciences*, 11, 14-19.
- Karavuş, M., Yılmaz, M., ve Tuncel, A. (2021). Güvenlik Personelinin Otizm Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 32(3), 1052-1071.
- Kose, S., Özbaran, B., Yazgan, Y., Baytunca, M. B., Bildik, T., Erermiş, S., ve Aydın, C. (2017). 6-18 Yaş Otizm Spektrum Tarama Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlanması: Psikometrik Özellikler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 28(3), 171-178.
- Lord, C., Elsabbagh, M., Baird, G., ve Veenstra-VanderWeele, J. (2018). Autism Spectrum Disorder. *The Lancet*, 392(10146), 508-520.
- Matson, J. L., and Rivet, T. T. (2008). Characteristics of Challenging Behaviours in Adults with Autistic Disorder, Intellectual Disability And Epilepsy. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 33(4), 323-329.
- Neng, A. (2021). Otizmlili Çocuk Annelerinin Farkındalık Düzeyleri ile Psikolojik Sağlamlıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi.

- Odom, S. L., Boyd, B. A., Hall, L. J., and Hume, K. (2010). Evaluation of Comprehensive Treatment Models for Individuals with Autism Spectrum Disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 40 (4), 425-436.
- Ökcün Akçamuş, M. Ç., Acarlar, F., Alak, G., ve Keçeli Kaysılı, B. (2019). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklar İçin Erken Sosyal İletişim ve Etkileşim Ölçeği (ESİE) Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(4), 1015-1036.
- Ökcün Akçamuş, M., Diken, İ. H., ve Yücesoy Özkan, Ş. (2019). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklar İçin Tekrarlayıcı Davranışlar Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlanması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 55-68.
- Ökcün-Akçamuş, M. Ç., Bakkaloğlu, H., Demir, Ş., ve Bahap-Kudret, Z. (2019). Otizm Spektrum Bozukluğunda Tekrarlayıcı Davranışlar Ölçeği Revize Türkçe Sürümünün Geçerlilik Ve Güvenirlik Çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 1(20), 65-72.
- Özdemir, O. (2014). Otizm Davranış Kontrol Listesi Türkçe Versiyonu Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları, Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Özdemir, O., Diken, İ. H., Diken, Ö., ve Şekercioğlu, G. (2013). Otizm Davranış Kontrol Listesi (Autism Behavior Checklist-ABC) Modifiye Edilmiş Türkçe Versiyonu'nun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması: Pilot Uygulama Sonuçları. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 5(2), 168-182.
- Özdemir, S., ve Diken, İ. H. (2019). Otizm Davranış Kontrol Listesi (ABC) Türkçe Versiyonunun Uyarlanması. *Özel Eğitim Dergisi*, 20(2), 1-16.
- Ozgur, B. G., Aksu, H., ve Eser, E. (2017). Turkish Validity and Reliability of Quality of Life in Autism Questionnaire-Parent Version. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 18(4), 344-352.
- Özgür, H., Küçüker, S., ve Kaya, A. (2017). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Ebeveynlerinin Yaşam Kalitesi. *Aile ve Toplum*, 13(29), 53-68.
- Şahin, E., ve Gürbüz, H. (2020). Otizmlı Bireylerin Değerlendirilmesinde Kullanılan Ölçme Araçları. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 16(1), 12-28.
- Seçer, İ., Çimen, F., ve Ulaş, S. (2025). Kapsamlı Otizm Özellikleri Envanteri Kısa Formunun Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması. *Sözlü Bildiri*. 12. Uluslararası New York Sosyal, Beşeri, İdari ve Eğitim Bilimlerinde Akademik Çalışmalar Kongresi, Albany, New York.
- Tuncay, H., Öztürk, Y., ve Bektaş, M. (2021). Türkiye'de Özel Gereksinimli Bireyler İçin Geliştirilen Ölçeklerin Sistemik Analizi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 101-120.
- Vardarcı Kacar, G., ve Yıldırım Doğru, S. S. (2025). Otizm Çalışma Becerileri Ölçeği (OÇBÖ): Türkçe Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(42), 149-164.

- Volkmar, F. R., and Wiesner, L. A. (2009). A Practical Guide to Autism: What Every Parent, Family Member, and Teacher Needs To Know. (Second Edition). New Jersey: John Wiley & Sons Inc.
- Vural, D. (2021). Otizmlı Çocuęa Sahip Annelerin Psikolojik Sağlamlıklarının Ebeveynlik Yeterlilikleri ile İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Yazıcı, H., ve Karsantık, C. (2023). Üniversite Öğrencilerinin Otizme Yönelik Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi. Eğitimde Kuram ve Uygulama, 19(2), 92-109.
- Yıkgeç, İ. (2005). Erken Çocukluk Dönemi Otizm Tarama Testi (M-CHAT) Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Yılmaz-Irmak, T., Tekinsav-Sütçü, S., Aydın, A., ve Sorias, O. (2007). Otizm Davranış Kontrol Listesinin (ABC) Geçerlilik ve Güvenirliliğinin İncelenmesi. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 14(1), 13-23.
- Yücesoy-Özkan, Ş., ve Güler, M. (2019). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Eğitimi: Aile Destek Modelleri. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 52(1), 213-232.

